

ANALIZA KOSZTÓW ŚRODOWISKOWYCH W GOSPODARCE NARODOWEJ

prof. dr hab. KAZIMIERZ GÓRKA
UNIwersytet Ekonomiczny Kraków

III Konferencja PF ISO 14000 „Zarządzanie kosztami środowiskowymi”
Warszawa 24–25.04.2014

Prof. dr hab. Kazimierz Górka

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Katedra Polityki Przemysłowej i Ekologicznej

NAKŁADY GOSPODARCZE NA OCHRONĘ ŚRODOWISKA NATURALNEGO W POLSCE W LATACH 2000-2012

W dziedzinie ochrony środowiska naturalnego ekonomiści już od dawna, w Polsce od lat 70-tych, przygotowują i doskonalą przede wszystkim system instrumentów ekonomicznych dla polityki ekologicznej, służących do stymulowania przedsięwzięć ochronnych, oraz analizują skuteczność różnych źródeł finansowania nakładów gospodarczych na ten cel. Natomiast badania wysokości i struktury nakładów gospodarczych na ochronę środowiska zostały podjęto nieco później, zwłaszcza w zakresie kosztów bieżących oraz wydatków gospodarstw domowych, które nadal wycenia się w sposób szacunkowy.

Autor niniejszego tekstu podjął własnymi siłami badania empiryczne nakładów gospodarczych na ochronę środowiska w przedsiębiorstwach przemysłowych w Polsce już w latach siedemdziesiątych i przez około 20 lat udało się zebrać – w późniejszym okresie także z pomocą współpracowników – w miarę szczegółowe dane z kilkudziesięciu zakładów uciążliwych dla środowiska naturalnego¹. Udział nakładów inwestycyjnych na przedsięwzięcia ochronne w inwestycjach ogółem okazał się bardzo zróżnicowany w przekroju przedsiębiorstw oraz lat. Natomiast udział kosztów bieżących utrzymania urządzeń ochronnych w kosztach własnych tych przedsiębiorstw kształtował się na ogół w przedziale 0,5-5%.

¹ K. Górka: Badanie skutków ubocznych rozwoju techniki. „Problemy Ekonomiczne” 1978, nr 1; K. Górka: Koszty ochrony środowiska w przemyśle. „Aura” 1984, nr 3; K. Górka, Z. Kękuś: Kształtowanie nakładów gospodarczych na ochronę środowiska w przemyśle. Zeszyty Naukowe AE nr 292, Kraków 1989.

Bardziej kompleksowe prace nad metodyką badania nakładów na ochronę środowiska (kosztów ekologicznych, kosztów środowiskowych), z wykorzystaniem zasad sformułowanych przez Eurostat, oraz nad kształtowaniem się tych nakładów w przekroju branżowym w Polsce podjął ośrodek białostocki, głównie w porozumieniu lub na zlecenie GUS. Badania te zaowocowały kilkoma publikacjami pod redakcją Elżbiety Broniewicz i Bazylego Poskrobki².

Nakłady gospodarcze na ochronę środowiska w Polsce w okresie od 2000 roku przedstawimy wykorzystując dane GUS. Tabela 1 zawiera wysokość tych nakładów w cenach stałych, dzięki czemu można ocenić ich dynamikę, która jest niestety dość słaba: w ciągu 12 lat nakłady inwestycyjne wzrosły tylko o 8,7 % a koszty bieżące o 11,3 %, przy dużym spadku wydatków gospodarstw domowych- zwłaszcza w 2012 roku.

Nakłady ogółem na ochronę środowiska osiągnęły swoje apogeum w 2011 roku z kwotą 53,2 mld zł. W badanym okresie nakłady te zmniejszyły się z 1206 zł do 1127 zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca, a ich udział w dochodzie narodowym spadł z 4,5 % do 2,7 %, a więc w istotnym stopniu (tabela 4).

Tabela 2 przedstawia strukturę nakładów gospodarczych ogółem na ochronę środowiska, potwierdzając stosunkowo wysoki udział wydatków gospodarstw domowych, pomimo ich spadku z ponad 50% do 40% w 2012 roku. Warto dodać, że gdyby rozpatrywać tylko strukturę kosztów inwestycyjnych i bieżących, to udział nakładów inwestycyjnych wynosi ok. 40% (kiedyś to było nawet 70%), a udział kosztów bieżących ok. 60% (jak w krajach wysoko rozwiniętych, dobrze już wyposażonych w urządzenia ochronne).

² E. Broniewicz, B. Poskrobko: Nakłady na ochronę środowiska. Metodyka i wyniki badań. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2003; E. Broniewicz (red.): Rachunek nakładów na ochronę środowiska w Polsce. GUS oraz Fundacja Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych, Warszawa-Białystok 2005.

Tabela 1**Nakłady na ochronę środowiska w Polsce w latach 2000-2012 w mld zł
w cenach bieżących**

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2012	2012 — 2000
Nakłady ogółem	45,87	37,54	51,14	43,42	94,7
Nakłady na środki trwałe ^{a)}	9,32	7,42	11,82	10,13	108,7
Koszty bieżące ^{b)}	14,33	9,35	13,15	15,95	111,3
Wydatki gospodarstw domowych ^{b)}	22,22	20,78	26,17	17,34	78,1

^{a)}Nakłady inwestycyjne bez nakładów na I wyposażenie w środki obrotowe.

W zasadzie bez przedsiębiorstw do 9 zatrudnionych.

^{b)}Dane szacunkowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ochrona środowiska. GUS, Warszawa 2013, s. 399.

Tabela 2**Struktura nakładów gospodarczych na ochronę środowiska w Polsce w %**

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2012	2000- 2012
Nakłady na środki trwałe	20,3	19,8	23,1	23,3	+3,0
Koszty bieżące	31,2	24,9	25,7	36,7	+5,5
Wydatki gospodarstw domowych	48,5	55,3	51,2	40,0	-8,5
Ogółem	100	100	100	100	-

Źródło: Źródło jak do tabeli 1. Obliczenia własne

Tabela 3**Struktura wydatków gospodarstw domowych na ochronę środowiska %**

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2012	2000-2012
Odprowadzanie ścieków	18,8	21,9	18,7	38,7	+22,9
Wywóz odpadów	7,8	9,5	8,7	21,0	+13,2
Zakup i montaż urządzeń ochronnych	76,4	68,6	72,6	40,3	-36,1
- w tym ochrona powietrza	55,3	53,2	56,4	32,0	-23,3
Ogółem	100	100	100	100	-

Źródło: Źródło jak do tabeli 1. Obliczenia własne

Tabela 4**Udział nakładów na ochronę środowiska w dochodzie narodowym oraz w inwestycjach ogółem w gospodarce Polsce w %**

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2012
Nakłady ogółem na ochronę środowiska w relacji do PKB	4,5	3,1	3,8	2,7
Nakłady inwestycyjne w relacji do PKB	0,9	0,6	0,8	0,6
Udział tych nakładów w inwestycjach ogółem w gospodarce narodowej	4,9	4,6	5,0	4,3
Koszty bieżące w relacji do PKB	1,4	0,8	0,9	1,0
Wydatki gospodarstw domowych w relacji do PKB	2,1	1,7	7,7	1,1

Źródło: Źródło jak do tabeli 1. Obliczenia własne

Z tabeli 4 wynika, że udział nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska w dochodzie narodowym zmalał z 1 - 1,5% w połowie lat 90-tych do 0,6 - 0,08% w latach 2005 - 2012. Jednakże nakłady te w przeliczeniu na 1 mieszkańca wzrosły z 244 do 263 zł. Duży spadek nastąpił w przypadku gospodarstw domowych: z 581 zł do 450 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Tabela 5 przedstawia strukturę rodzajową nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska. Wynika z niej, że najwięcej środków przeznaczają się na ochronę wód, co przynosi już owoce w postaci m.in. zmniejszenia długości rzek o wodach pozaklasowych. W porównaniu z krajami zachodnimi stosunkowo niski jest udział nakładów na gospodarkę odpadami.

Tabela 5

Struktura nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska w Polsce w latach 2006-2012 w %

Wyszczególnienie	2006	2008	2010	2012	Zmiany 2006-2012
Gospodarka ściekowa i ochrona wód	57,3	63,7	69,4	55,8	-1,5
Ochrona powietrza atmosferycznego oraz klimatu	26,2	23,1	20,2	22,9	-3,3
Gospodarka odpadami, ochrona gleb	10,5	8,0	9,0	9,2	-1,3
Ochrona bioróżnorodności i krajobrazu	0,2	0,004	0,2	2,0	+1,8
Zmniejszenie hałasu i wibracji	1,1	1,7	1,2	5,1	+4,0
Ochrona przed promieniowaniem jonizującym	0,01	-	0,01	-	-
Wydatki nierozliczone 4,5 – 5% / Razem	100	100	100	100	-

Tabela 6**Struktura nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska według źródeł finansowania w %**

Wyszczególnienie	2006	2008	2010	2012	Zmiany 2006- 2012
1. Środki własne przedsiębiorstw i gmin, w tym gmin 15-17% (w przemyśle 80-90%)	45,5	50,2	44,2	48,0	+2,5
2. Fundusze ekologiczne (1991-95 ok. 40%, 1999-2005 ok. 21-25%)	17,6	16,6	13,9	13,9	-3,7
3. Kredyty i pożyczki, głównie bankowe	11,4	9,6	13,8	6,1	-5,3
4. Środki budżetowe (głównie gmin i budżetu państwa)	2,75	3,8	3,6	9,8	+7,1
5. Środki z zagranicy (1991-2000 ok. 3-5%, 2004r. 12,2%)	19,2	16,3	22,0	20,8	+1,6
6. Inne oraz nierozliczone	3,6	3,5	2,5	1,4	-2,2
Razem	100	100	100	100	-

Źródło: Ochrona środowiska. GUS, Warszawa 2009, s. 434-436 i 2010, s. 422-425 oraz 2013, s. 402 i 404.

W tabeli 6 scharakteryzowano tendencje zmian w sposobach finansowania nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska. W dłuższym okresie najbardziej zmieniał się udział funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej, dzięki którym w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych finansowano aż 30-40% nakładów inwestycyjnych, a ich udział w PKB zwiększył się z 0,3- 0,5% do ok. 1,5%. Obecnie wskaźnik udziału tych funduszy zmalał do 14%. Natomiast udział pomocy

zagranicznej zwiększył się z 3-5% do ponad 20%, choć zapewne w następnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej wskaźnik ten zmaleje ze względu na postępy w rozwoju gospodarczym i inną partycypację Polski w budżecie unijnym. W myśl reguł gospodarki rynkowej środki własne przedsiębiorstw w połączeniu z kredytami powinny stanowić znacznie wyższy odsetek nakładów inwestycyjnych na ochronę środowiska niż obecny wskaźnik ok. 55%. Wpływa na to ostrożne korzystanie w Polsce z kredytów bankowych (jako tzw. dźwigni finansowej) oraz rozwinięta pomoc publiczna dla przedsiębiorstw komunalnych, gdzie zasady konkurencji nie muszą być mocno egzekwowane. Natomiast w przedsiębiorstwach komercyjnych, głównie w przemyśle, rola środków własnych i kredytów jest dominująca.

W podsumowaniu można stwierdzić, że w wielkościach względnych – czyli w relacji do PKB- nakłady gospodarcze na ochronę środowiska są już od dość dawna zbliżone do wskaźników w Europie Zachodniej (z wyjątkiem niskiego udziału sektora prywatnego w nakładach inwestycyjnych). Jednak nakłady w przeliczeniu na mieszkańca są nadal wyraźnie niższe w Polsce. Powstaje pytanie, na ile zmniejszenie tempa wzrostu omawianych nakładów jest rezultatem zmian w polityce przemysłowej i ekologicznej, a na ile rezultatem załatwienia już najważniejszych spraw. Ponadto problemem w Polsce jest duża energochłonność tworzenia dochodu narodowego oraz wysoka emisyjność energetyki, opartej głównie na węglu.